

Nyåndelighet som forskningsobjekt i Norge

LISBETH MIKAELSSON

Begrep og felt

Denne artikkelen har til hensikt å gi et overblikk over forskning på nyåndelighet i Norge, med vekt på å vise tyngdepunktene i denne forskningen hva gjelder tema og felt. Den tilmålte plassen tatt i betraktning må det bli en oversikt som utelater mye, slik som innflytelsen fra utenlandsk forskning og ulike faglige rammer og perspektiver. Nyåndelighet/nyreligiøsitet er et disiplinovergripende felt som interesserer teologer, religionshistorikere, folklorister, idéhistorikere, kjønnsforskere og samfunnsforskere. Det tilsier bredde når det gjelder faglige interesser og innfallsvinkler, men ut over å påpeke dette faktum blir det ikke kommentert her.

'Nyåndelighet' er et såpass vidt og upresist begrep at det innledningsvis kan være nyttig å avklare hva vi snakker om. Religion består av ulike former og mangeartet "stoff", og selv om noe er felles, passer forskning som er relevant overfor én sort objekter ikke nødvendigvis like godt på andre. Nyåndelighet er religion på en annen og uvant måte enn Vestens store religioner kristendom, jødedom og nå islam, og forskningen får tilsvarende nye utfordringer.

Det er den overraskende oppblomstringen av religion og religiøst betonte fenomen i den vestlige verden siden 1970-tallet som har skapt begrepene med forstavelsen "ny", slik som nyreligiøsitet, nyåndelighet, nye religioner. Mye av veksten har

skjedd i randsonen av eller utenfor tradisjonelle religionssamfunn under påvirkning fra hinduisme, buddhisme og vestlig esoterisme. Klart definerte religionssamfunn som bahá'í og Krishna-bevegelsen har funnet veien til vestlige land, men den mest gjennomgripende forandringen er knyttet til det fenomenet som ofte er kalt New Age. New Age er vanskelig å kvantifisere og bidrar til uklare grenser mellom religion og andre kulturområder. Denne veksten var hverken varslet eller ventet, naturlig nok etter flere tiår sterkt preget av sekulære ideologier og med sekulariseringsteori som dominerende forståelseshorisont. Utviklingen blir svært synlig når religiøse elementer dukker opp i reklame og populærkultur, i velvære- og terapi-bransjen, områder som tidligere har vært differensiert fra religion.

Betegnelsen "New Age" brukes om hverandre med betegnelser som "nyåndelighet" og "nyreligiøsitet", men er de synonyme? Svaret er avhengig av hvem en spør, for hverken terminologien eller forståelsen av den nye religionssituasjonen ligger fast.

I boken *Kulturens refortrylling* (1998/2005) typologiserte Ingvild Gilhus og undertegnede nyreligiøsiteten etter kriteriet organisatorisk nivå. Den første typen omfatter organiserte religionssamfunn som man kan være medlem av. De ligner på tradisjonelle religioner med felles kultus, virkelighetsforklaringer og normer. Vi kalte disse for *nye religioner*. Vi karakteriserte New Age som "en samlebetegnelse for en type nyreligiøsitet organisert som interessefellesskap med nettverkskarakter, noe som innebærer at bevegelsen ikke er hierarkisk eller ledes av en sentral organisasjon" (2005:12). Organisasjonen Alternativt Nettverk er et relevant eksempel. Den tredje kategorien ble kalt *uorganisert nyreligiøsitet*. Dette er en frittflytende strøm av religiøst betonte forestillinger som formidles i ulike massemedier og inngår i populærkultur, kommersielle foretak og andre sammenhenger. Når for eksempel engler reklamerer for hårfri-syrer må det være på sin plass å kunne bruke det respektløse uttrykket "religion smurt tynt utover" (ibid.). Men det er viktig å ha klart for seg at ikke alt innen den siste kategorien er overflatisk eller useriøst. Vi poengterte i *Kulturens refortrylling* at det er flytende overganger mellom New Age og uorganisert

nyreligiøsitet (ibid.). Det kinkige leddet i denne modellen er forøvrig New Age, som vi så oss nødt til å spesifisere også etter forestillingsinnhold, og la da vekt på selvutvikling og forventning om en ny tidsalder, altså ikke organisatoriske kriterier. Modellen er nyttig som en innledende oversikt over feltet, men dens begrensning viser seg hvis vi ser på tendensen til å vektlegge selvutvikling, som det er lett å finne eksempler på på alle nivåene.

Det denne gjennomgangen vitner om, er for det første hvor vesentlig kriteriene medlemsorganisasjon og egennavn er for å etablere skillelinjer på religionsfeltet. Når disse mangler, blir det hele mye mer komplisert. New Age kan neppe regnes som et egennavn, det er snarere en betegnelse som brukes av forskere om et felt med en del alminnelig anerkjente særtrekk, som tro på reinkarnasjon, åndelig selvutvikling og spådomspraksis, men med uklare grenser. I stadig mindre grad brukes imidlertid betegnelsen av dem det gjelder. For det andre peker gjennomgangen på at nyreligiøsitet er en omfattende kategori som også kan brukes om etablerte religionssamfunn. Dette er i tråd med tittelbruken til tidsskriftet *Aura. Tidsskrift för akademiska studier av nyreligiösitet*, som er Nordens eneste spesialtidsskrift på området.¹

I de senere årene er det reist mye kritikk mot betegnelsen New Age fra faglig hold og mange forsøker å unngå den. Innsigelsene kommer også fra aktører som omfattes av begrepet, noe det er grunn til å ta alvorlig som et forskningsetisk problem.² Å bruke en merkelapp om folk som de selv ikke godkjenner, minner om respektløshet. Til tross for innvendingene er imidlertid New Age fortsatt et begrep i norsk og internasjonal forskning – det er innarbeidet, kort og konsist, og foreløpig lar det seg ikke helt erstatte av andre begreper. I sin doktoravhandling *Skjebnetro, selvutvikling og samfunnsengasjement* (2009) går Pål Ketil Botvar nøyere inn på definisjonsproblematikken knyttet til New Age, og han peker blant annet på hvordan den innflytelsesrike forskeren Paul Heelas har endret terminologi fra sitt velkjente verk *The New Age Movement* (1996), hvor “New Age”, forstått som “selvreligion” står i sentrum, til å foretrekke termen “spirituality” eller “spirituality of life” i senere arbeider (Botvar 2009:30). I Paul Heelas og Linda Woodheads

The Spiritual Revolution (2004) blir lesere som slår opp på “New Age” i Index henvist til å se på “holistic milieu” og “subjective-life spirituality” (s. 198).

Konklusjonen så langt er at begrepet nyreligiøsitet kan forstås som mer omfattende enn begrepet New Age siden det kan innbefatte organiserte religionssamfunn, men bruken er likevel ikke gjennomført. Det vil ikke være vanskelig å finne eksempler på at “nyåndelighet” og “nyreligiøsitet” blir brukt om hverandre, selv om betegnelsen nyåndelighet i sterkere grad peker mot New Age. “Nyåndelighet” samsvarer med den internasjonale tendensen til å erstatte “New Age” med betegnelser som “alternativ spiritualitet” og “spiritualitetsbevegelsen”, og har dessuten den fordel at det peker på hvor vesentlig troen på en immanent åndelig dimensjon er blitt, selv om temaet ny tidsalder fortsatt er levende på flere hold. Terminologien gjenspeiler at det dreier seg om et felt det er vanskelig å avgrense og begrepsfeste på en måte som har alminnelig oppslutning i forskningsverdenen, og vi må bare innrette oss etter at “nyåndelighet”, “New Age”, “alternativbevegelsen”, “alternativ spiritualitet”, “occulture” (Partridge 2004 og 2005) og andre betegnelser eksisterer side om side og til dels med ulikt innhold. Med sin flytende og porøse karakter byr feltet på andre forskningsmessige utfordringer enn et tradisjonelt religionssamfunn med medlemsorganisasjon, faste ritualer, hellige skrifter og utmeislet lære. En vesentlig opplysning som medlemsantall blir irrelevant eller av begrenset verdi som informasjon, selv om det kan skaffes. Et norsk eksempel er medlemsorganisasjonen Holistisk Forbund, med ca. 1000 medlemmer i 2011. Det er et forbausende lite tall sammenlignet med den store oppslutningen om alternativmesser, alternativ behandling og kursvirksomhet av nyåndelig karakter (jf. Mikaelsson 2011). Tallet er derfor ikke representativt for omfanget av nyåndelighet i Norge. Jeg foretok en type kvantifisering av alternativmarkedet i Bergen ved bl.a. å registrere antall alternativbutikker (jf. Mikaelsson 2000). Det forteller noe om oppslutningen i byen, og metoden kan også brukes til å registrere endringer (jf. Mikaelsson 2011:78). Men selv om en gikk inn med større kundeundersøkelser, ville informasjonen om oppslutning ikke kunne bli likeverdig med medlemstallet i et religionssamfunn.

Norsk forskning på nyåndelighet

I løpet av 2011 har Ingvild Gilhus og jeg gjort en kartlegging av forskningen på nyreligiøsitet i Norge.³ Vi registrerte doktoravhandlinger, bøker, vitenskapelige artikler, hovedoppgaver og masteroppgaver. Vi skjelnet ikke mellom arbeider med et kritisk eller polemisk perspektiv på nyreligiøsiteten og arbeider preget av religionsvitenskapens tradisjonelt religionsnøytrale holdning til sitt studieobjekt. Forskjeller her kunne utvilsomt vært interessant å gå inn på, men vil føre for vidt i denne sammenheng. Bøker er forøvrig en mer usikker kategori enn vitenskapelige avhandlinger og artikler. De kan være tunge forskningsbidrag eller fagbøker skrevet for et sammensatt publikum av vitenskapsfolk, studenter og den interesserte allmennhet. Mange fagbøker befinner seg i et grenseland mot innføringsbøker og populærvitenskap. Vi valgte å være inkluderende, ikke minst fordi denne typen bøker ofte når vidt ut og preger temafeltet gjennom å bli pensumlitteratur.

Undersøkelsen rommer flere interessante funn. Blant annet viser den Arild Romarheims posisjon som norsk pionér på feltet. På 1970-tallet er han den eneste vitenskapelig ansatte i landet med spesialkompetanse i nyreligiøsitet. Den eldste boken i oversikten er Romarheims *Moderne religiøsitet*, fra 1977.

Det oversikten også viser, er at New Age/nyåndelighet er det dominerende interessefeltet i norsk forskning på nyreligiøsitet. Av 32 registrerte bøker (artikkelsamlinger og monografier) har minst 16 dette feltet som hovedtema.⁴ Tallet inkluderer ikke studier av paganisme og satanisme, eller bøker som omhandler flere retninger, slik som *Kulturens refortrylling*. I realiteten er derfor nyåndeligheten bredere representert blant bøkene. Av til sammen 11 doktoravhandlinger har 4 fokus på New Age. 2 av disse er studier av alternativ behandling (Johannessen 2006 og Kalvig 2011), 1 studerer den politiske betydningen av alternativ religiøsitet (Botvar 2009) og 1 analyserer New Age som livssyn (Aadnanes 1996). De øvrige fordeler seg på satanismekonstruksjon hos amerikanske protestanter (Dyrendal 2003), samisk nysjamanisme (Fonneland 2010), UFO-bevegelse (Heilund 2005), teosofi (Kraft 1999), mormonisme (Ramstad 2001), heksekult (Salomonsen 1997), bahá'í (Tafjord 2003). UFO-bevegelse, teosofi, nysjamanisme og heksekult ligger i

skjæringspunktet mot New Age, teosofi regnes for eksempel som moderbevegelsen til New Age.

Hovedoppgaver og masteroppgaver oppviser den samme klare tendensen. Av 78 registrerte oppgaver plasserte vi 18 under kategorien New Age. 9 ble registrert under den nærliggende kategorien Okkultisme/Esoterisme, 9 under Paganisme, 2 under Satanisme, 8 under Teosofi³, 5 under UFO. Til kontrast er det få studier av etablerte nyreligiøse samfunn: 2 oppgaver om antroposofi, 2 om bahá'í, 1 om ISKCON, 4 om mormonisme. Dette er imidlertid tall som må tas med en klype salt. Teosofi er organisert som medlemsamfunn, det samme gjelder til en viss grad også paganisme og UFO-bevegelse. Samtidig rommer disse retningene forestillinger som rekker vidt ut over skaren av organiserte tilhengere. Den upresise kategorien Annet i undersøkelsen inneholder dessuten flere oppgaver som kunne vært plassert under New Age. Avgrensning og kategorisering lar seg vanskelig gjennomføre konsekvent i et såpass grovmasket nett som vi anla i denne undersøkelsen.

Forøvrig kommer en interessant ny tendens til syne i sær under Annet-kategorien, nemlig interessen for populærkultur som formidlingsarena for nyreligiøse forestillinger. Ravekultur, populærmusikk, Donald Duck, Battle Angel Alita (japansk tegneserie), fantasy og science fiction er områder studentene har fokusert på fra 2004 og fremover. I denne sammenhengen er det igjen relevant å trekke frem Arild Romarheims forskning, som viser hans innsikt i populærlitteraturens og ukebladenes viktige rolle som formidlere av nyåndelighet, jf. Romarheim 2001, 2004, 2011 og Romarheim og Holter 1993. En rykende fersk studie av religion og populærkultur er boken *Det folk vil ha* (2011) av Dag Øistein Endsjø og Liv Ingeborg Lied. Den fokuserer imidlertid ikke spesielt på nyreligiøsitet, og her unngås forøvrig både betegnelsene New Age og nyåndelighet. Når den sekulære populærkulturen blir religionsformidler, enten det er av kristendom eller nyreligiøsitet, er vi vitne til en lignende løsrivelsesprosess fra organisert religion og dens ekspertise som New Age er eksempel på. I New Age inngår religiøse forestillinger og praksistyper i alternativ behandling, reiselivsprodukter og kursvirksomhet av ulikt slag, f.eks. sjamanismekurs for næringslivet. Disse formene for løsrivelse henger sam-

men med flere dyptgående prosesser i dagens verden: individualisering, globalisering, sekularisering, kommersialisering og refortrylling, og er utvilsomt noe av det mest betydningsfulle som nå foregår på religionsområdet.

Den omfattende artikkelproduksjonen viser i likhet med bøkene og avhandlingene at nyreligiøsitetsforskningen er etablert i Norge. 116 artikler er registrert. Imidlertid er ikke artiklene i de oppførte artikkelsamlingene nevnt separat, og dermed er selvsagt listen ufullstendig. Vi går dessuten ut fra at heller ikke alle relevante artikler publisert i tidsskrifter eller andre antologier er med, selv om vi håper å ha de fleste. Artiklene fokuserer på relativt få områder tatt i betraktning hvor omfattende nyreligiøsitetsfeltet er, noe som kan forklares med at antall forfattere er begrenset, og at enkelte av dem er svært produktive, som Asbjørn Dyrendal (21 artikler) og Siv Ellen Kraft (23 artikler). Asbjørn Dyrendal skriver først og fremst om satanisme. Her har han i de siste årene fått følge av danske Jesper Aagaard Petersen, også knyttet til NTNU og amerikanske James R. Lewis, ansatt ved Universitetet i Tromsø fra 2010. Sistnevnte er for øvrig en internasjonalt anerkjent kapasitet på nyreligiøsitet. Blant annet er han, sammen med J. Gordon Melton, redaktør av et pionérearbeid i studiet av New Age, nemlig *Perspectives on the New Age* fra 1992.⁶ Omfanget av satanisme-forskning i forhold til andre områder i det norske miljøet er spesielt sammenlignet med andre land. Siv Ellen Kraft har ekspertise i teosofi, New Age, samisk nysjamanisme og urfolksspiritualitet, alternativ medisin og kroppsforståelse, jf. boken *Den ville kroppen. Tatovering, piercing og smerteritualer i dag* (Kraft 2005). Arild Romarheim er med sine 15 oppførte artikler (og 3 bøker) også en markant bidragsyter med betydelig bredde i sin produksjon. New Age må regnes som hans spesialitet innenfor nyreligiøsiteten. Her er han blant annet registrert med den kjente boken *Kristus i Vannmannens tegn. Nyreligiøse oppfatninger av Jesus Kristus* (1988), som har kommet både i svensk og engelsk utgave. Pål Ketil Botvars 6 artikler omhandler også New Age/alternativ spiritualitet. De registrerte artiklene dokumenterer i enda høyere grad enn doktor-, hoved- og masteravhandlingene hvor sterkt norsk nyreligiøsitetsforskning er orientert mot feltet New Age/okkultisme/alternativ medisin og spiritualitet.

Tyngdepunkt og mangler

Forskningen i Norge på dette området har til en viss grad markert seg med geografiske tyngdepunkt. Satanismeforskningen er primært knyttet til NTNU, samisk nysjamanisme til Universitetet i Tromsø, nyåndelighetens betydning for kirke og kristendom er i sær representert på Høgskolen i Volda ved Per M. Aadnanes, på Teologisk fakultet UiO ved Notto R. Thelle, på Menighetsfakultetet i Oslo gjennom Arild Romarheims mangeårige virke, og i KIFO, Stiftelsen for kirkeforskning ved Pål Ketil Botvar. En del andre navn kunne også vært nevnt. Forholdet mellom nyreligiøsitet og kristendom har ellers vært gjenstand for flerfaglig utforskning og drøfting, jf. Leif Gunnar Engedal og Arne Tord Sveinall (red.) *Troen er er løs* (2000), og Tormod Engelsviken, Rolv Olsen og Notto R. Thelle (red.) *Nye guder for hvermann?* (2011) som ble til i kjølvannet av Per M. Aadnanes *Gud for kvarmann. Kyrkja og den nye religiøsiteten* (2008). Ved Universitetet i Bergen fikk nyåndelighetsforskningen et nasjonalt løft gjennom det flerårige prosjektet "Myte, magi og mirakel i møte med det moderne" (MMMMM), som ble finansiert av Norges forskningsråd i perioden 1994–1997.⁷ Som prosjekt-titelen antyder ble ulike aspekter ved nyåndeligheten faglig "normalisert" ved å innordnes klassiske religionsvitenskapelige kategorier som myte, magi og mirakel. Et annet kjennetegn ved prosjektet var forbindelseslinjene som ble trukket til folkereligiøsiteten på områder som folkelig magi og alternativ behandling. Prosjektet resulterte i flere artikkelsamlinger (Gilhus 1997; Mikaelsson 1996; Selberg 1997; Alver, Gilhus, Mikaelsson og Selberg 1999).

Norske forskere har gjort en betydelig innsats, men mye gjenstår. Vi mangler oversikt over utbredelsen, den geografiske fordelingen og oppslutningen om nyreligiøse retninger på landsbasis. En slik kartlegging kunne vært realisert som et samarbeidsprosjekt mellom ulike fagmiljøer. Til tross for at kommersialiseringen av nyåndeligheten er så iøynefallende som den er, er lite gjort på området, både i Norge og utlandet. Norsk nyåndelighet er, i likhet med den vitenskapelige forståelsen av feltet, i høy grad et importprodukt. Det er grunn til å etterlyse mer klassisk historiskrivning om hvem som brakte det nye til landet, hvorfor de gjorde det, når det skjedde og hva det har resultert i.

Noter

- ¹ *Aura* utgis av FINYAR, Föreningen forskning och information om nyreligiøsitet, som ble grunnlagt i 1997. I presentasjonen av tidsskriftet på kolo-fonsiden blir det imidlertid markert at tidsskriftet vil dekke feltet nyreligiøsitet og nye religiøse bevegelser. Det vitner om at terminologien ikke er så fastlagt som typologien i *Kulturens refortrylling* gir inntrykk av.
- ² Det registrerte jeg selv da jeg i 2000 foretok en undersøkelse av alternativmarkedet i Bergen. New Age-betegnelsen ble av flere informanter oppfattet som passé – den passer på hippiebevegelsen på 1960-tallet og deres arvtagere som ventet på en ny astrologisk tidsalder. Både kommersialismen assosiert med New Age og demoniseringen av den i enkelte kristne miljøer ble også opplevd som ubehagelig (Mikaelsson 2000:134). For demoniseringen av New Age, se Mikaelsson 2008.
- ³ Undersøkelsen blir publisert i form av en artikkel “Nyreligiøsitet i Norge – en bibliografisk oversikt” i *Din. Tidsskrift for religion og kultur*, nr. 3–4, 2011.
- ⁴ Eventuelt i relasjon til kristendom og kirke, som bl.a. Per M. Aadnanes (2008).
- ⁵ Teosofi var instituttprosjekt ved Institutt for religionsvitenskap ved Universitetet i Bergen på 1990-tallet, og flere hovedoppgaver ble skrevet om emnet. Boken *Skjult visdom – universelt brorskap. Teosofi i Norge* (1998), redigert av I. S. Gilhus og L. Mikaelsson, er resultat av prosjektet.
- ⁶ En av de mest betydningsfulle studiene som overhodet er gjort av New Age, er Wouter J. Hanegraaffs *New Age Religion and Western Culture*, fra 1996. Hanegraaff foretar her en nyttig sontring mellom New Age i snever og vid betydning (*sensu strictu* og *sensu lato*). I snever betydning er New Age en millenarisk bevegelse, i vid betydning omfatter begrepet i tillegg til millenarismen fenomen som meditasjon, spådom, selvutvikling m.m. (1996:94–103).
- ⁷ Prosjektledelsen bestod av forskergruppen Bente Gullveig Alver, Ingvild Sælid Gilhus, Lisbeth Mikaelsson og Torunn Selberg. Siv Ellen Kraft var knyttet til prosjektet som stipendiat.

Litteratur

- Bente Gullveig Alver, Ingvild Sælid Gilhus, Lisbeth Mikaelsson og Torunn Selberg, *Myte, magi og mirakel i møte med det moderne*. Oslo: Pax Forlag, 1999.
- Pål Ketil Botvar, *Religion uten kirke. Ikke-institusjonell religiøsitet i Norge, Storbritannia og Tyskland*. Diakonhjemmets høgskolesenter, Rapport nr. 10, 1993.
- Pål Ketil Botvar, *Skjebnetro, selvutvikling og samfunnsengasjement. Den politiske betydningen av ulike former for religiøsitet blant norske velgere*. PhD.avhandling, Institutt for stats-

- vitenskap, Universitetet i Oslo, 2009.
- Asbjørn Dyrendal, *True Religion versus Cannibal Others? Rhetorical Constructions of Satanism among American Evangelicals*. Acta Humaniora nr. 174. Unipub forlag, Universitetet i Oslo, 2009.
- Dag Øistein Endsjø og Liv Ingeborg Lied, *Det folk vil ha. Religion og poplærkultur*. Oslo: Universitetsforlaget, 2011.
- Leif Gunnar Engedal og Arne Tord Sveinall (red.), *Troen er løs. Bidrag til belysning av forholdet mellom folkereligiøsitet, nyreligiøsitet og kristen tro*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, Egede Institutt, 2000.
- Tormod Engelsen, Rolv Olsen og Notto R. Thelle (red.), *Nye guder for hvermann? Femti år med alternativ spiritualitet*. Trondheim: Tapir forlag, 2011.
- Trude Fonneland, *Samisk nysjamanisme: i dialog med (for)tid og stad. Ein kulturanalytisk studie av nysjamanar sine erfaringsforteljingar – identitetsforbandlingar og verdiskaping*. PhD.avhandling i kulturvitenskap, Universitetet i Bergen, 2010.
- Ingvild Sælid Gilhus (red.), *Miraklenes tid*. KULTs skriftserie nr. 95. Oslo: Norges forskningsråd, 1997.
- Ingvild Sælid Gilhus og Lisbeth Mikaelsson (red.), *Skjult visdom – universelt brorskap. Teosofi i Norge*. Oslo: Emilia AS, 1998.
- Ingvild Sælid Gilhus og Lisbeth Mikaelsson, *Kulturens reformatyelling. Nyreligiøsitet i moderne samfunn*. Oslo: Universitetsforlaget, 1998 [2005].
- Wouter J. Hanegraaff, *New Age Religion and Western Culture*. Leiden: Brill, 1996.
- Paul Heelas and Linda Woodhead, *The Spiritual Revolution. Why Religion is Giving Way to Spirituality*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005.
- Jan Bertil Heilund, *Spenninger, syntese og spiritualitet i norsk UFO-bevegelse, særlig eksemplifisert i organisasjonen NETIs forestillingsunivers*. Dr.art.avhandling i religionsvitenskap, Universitetet i Bergen, 2005.
- Berit Johannessen, *Sykepleiere i alternativ behandling*. Avhandling i kulturvitenskap, Universitetet i Bergen i samarbeid med Høgskolen i Agder, 2006.

- Anne Kalvig, *Åndeleg helse. Ein kulturanalytisk studie av menneske- og livssyn hos alternative terapeuter*. PhD-avhandling (i Religionsvitenskap), Universitet i Bergen, 2011.
- Siv Ellen Kraft, *The Sex Problem. Political Aspects of Gender Discourse in the Theosophical Society 1875–1930*. Dr.art.avhandling i religionsvitenskap, Universitetet i Bergen, 1999.
- Siv Ellen Kraft, *Den ville kroppen. Tatovering, piercing og smerteritualer i dag*. Oslo: Pax Forlag, 2005.
- James R. Lewis and J. Gordon Melton (eds.), *Perspectives on the New Age*. New York: State University of New York Press, 1992.
- Liv Ingeborg Lied og Dag Øystein Endsjø, *Det folk vil ha*. Oslo: Universitetsforlaget, 2010.
- Lisbeth Mikaelsson (red.), *Myte i møte med det moderne*. KULTs skriftserie nr. 63. Oslo: Norges forskningsråd, 1996.
- Lisbeth Mikaelsson, “Det bergenske alternativmarkedet”. Lisbeth Mikaelsson (red.), *Religionsbyen Bergen*, Bergen: Eide forlag, 2000, s. 133–157.
- Lisbeth Mikaelsson, “Regnbuens skjulte farer: trusselen fra New Age”. Tomas Hägg (red.), *Kjetterne og kirken. Fra antikken til i dag*. Oslo: Scandinavian Academic Press, 2008, s. 223–240.
- Lisbeth Mikaelsson, “Salg av spiritualitet”. Tormod Engelsen et. al, s. 71–86.
- Christopher Partridge, *The Re-Enchantment of the West*. Vol. 1–2. London and New York: T & T Clark International, 2004/2005.
- Mette Ramstad, *Conversion in the Pacific: Eastern Polynesian Latter-Day Saints’ Conversion Accounts and their Development of a LDS Identity*. Dr.art. dissertation in the History of Religions, University of Bergen, 2001.
- Arild Romarheim, *Moderne religiøsitet, en oversikt over ca. 30 nyere bevegelser og retninger som arbeider aktivt i dagens Skandinavia*. Oslo: Aschehoug, 1977 [1979].
- Arild Romarheim, *Kristus i Vannmannens tegn. Nyreligiøse oppfatninger av Jesus Kristus*. Oslo: Credo Forlag, 1988 [1994].
- Arild Romarheim, “Mangfold og trend. Religiøse tendenser

- innenfor forskjellige deler av norsk ukebladvirkelighet”. *Religion og livssyn* nr. 4, 2001, s. 11–21.
- Arild Romarheim, “Nyhedendom eller kristendom: Er ukebladene til hinder eller til hjelp i kirkens selvpresentasjon overfor ‘folk flest?’” T. Engelsviken og K. O. Sannes (red.), *Hva vil det si å være kirke?* Trondheim: Tapir, 2004, s. 173–189.
- Arild Romarheim, “Nyåndelig folkereligiøsitet”. Tormod Engelsviken et. al. s. 41–59.
- Arild Romarheim og Michael Holter, *Margit Sandemo og den mystiske Lucifer. Okkult verdensbilde i pocketformat*. Oslo: Credo Forlag, 1993.
- Jone Salomonsen, *I am a Witch, a Healer and a Bender*. Dr. art. avhandling i teologi, Universitetet i Oslo, 1997.
- Torunn Selberg (red.), *Utopi og besvergelse*. Magi i moderne kultur. KULTs skriftserie nr. 83. Oslo: Norges forskningsråd, 1997.
- Bjørn Ola Tafjord, *Ritualiserte forståingar. Bribriar og babá’i-trua*. Dr.art.avhandling i religionsvitenskap, Universitetet i Bergen, 2003.
- Per M. Aadnanes, *Det nye tusenårsriket. New Age som livssyn*. Avhandling for dr.philos.-graden, Universitetet i Oslo, 1996.
- Per M. Aadnanes, *Gud for kvarmann. Kyrkja og den nye religiøsiteten*. Oslo: Universitetsforlaget, 2008.

Lisbeth Mikaelsson (f. 1942), professor i religionsvitenskap ved Universitet i Bergen.

Alternative Spirituality as Research Object in Norway

The article focuses on the Norwegian research on New Age/alternative spirituality from the 1970-ies onward. The problems attached to terminology and muddy dividing lines in the field are discussed, before turning to the research being done in Norway, its volume and significant areas.